НОВ ЕКЗЕМПЛЯР ДРАХМА НА ЦАР РЕМЕТАЛК I И АВГУСТ

Светослав ЙОРДАНОВ

Национален археологически институт с музей при Българската академия на науките, ул. „Съборна“ № 2, София 1000; svetoslav.yordanov@abv.bg

ABSTRACT

The article presents a new drachm of the Thracian king Rhoemetalces I. The ruler's silver coins are extremely rare and each newly discovered specimen is of interest and adds new data to the ruler's silver coinage. The specimen to which the article is dedicated is the sixteenth known drachm of the Thracian king Rhoemetalces I. The minting of the series took place in Byzantium and dates to the early years of the ruler's reign.

Keywords: Thracian kings; Rhoemetalces I; drachm; Rhoemetalces and Augustus

През 2023 година от търг, организиран от аукционната къща Leu Numismatik[1], стана известна нова драхма на тракийския цар Реметалк I и император Август.[2] Сребърните емисии на цар Реметалк I включват драхми и дидрахми, откриват се рядко и от тях са известни много малък брой екземпляри.

Обр. 1. Драхма на цар Реметалк I и император Август.
© Leu Numismatik AG. Web Auction 25, lot 291.

[1] Благодаря на аукционната къща за предоставеното право за ползване на фотографското изображение на драхмата.

[2] Продадена на търг, проведен на 11 март 2023 г., https://leunumismatik.com/en/lot/40/291/[40].

Новият екземпляр има следи от циркулация – износването на метала в областта на главите и от двете страни на монетата е причината да не личат къдриците и част от портретните черти на владетелите, а от лекото децентриране при отсичането зрънчестите кръгове от двете страни на монетата частично липсват.

Драхмата е с тегло от 3,33 г, диаметър 19 мм и по сведения на аукционната къща е била част от колекция в Швейцария.

Описанието на монетата е следното:

Лице – Глава на цар Реметалк I с диадема, надясно. Вдясно, долу пред врата, монограм . Зрънчест кръг, видим наполовина.

Опако – Глава на Август, надясно. Надпис BYZANTIA в посока на часовниковата стрелка, зад главата на императора. Вдясно, пред врата, монограм . Зрънчест кръг, видим наполовина.

AR; 3,33; 19 мм; 12 ч. Leu Numismatik, Web auction 25, lot 291.

ИЗВЕСТНИ ЕКЗЕМПЛЯРИ ДРАХМИ НА РЕМЕТАЛК I И АВГУСТ

Първите публикувани драхми на Реметалк и Август откриваме в работата на Имхоф-Блумер – четири екземпляра (Imhoof-Blumer 1898, 16 – 17, Tafel B, 3), пети е публикуван от Хил – съхраняван днес в Британския музей (Hill 1912, 139, plate VI.7).

Шьонерт-Гайс включва пет драхми в своя корпус за византийското монетосечене. Тя разграничава три лицеви и три опакови печата, използвани за отсичане на петте ѝ известни екземпляра (Schönert-Geiss 1972, 5). В годината на публикуване на труда на Е. Шьонерт-Гайс – 1972, в България е публикувано и Съдиевското монетно съкровище. Състои се от 161 републикански денара, едно подражание на тетрадрахма на Македония прима[3] и една драхма на цар Реметалк I (Юрукова 1972, 32 – 38). Публикуваната от Й. Юрукова драхма е първата от колективна находка и първата обнародвана монета от България. Втората драхма на Реметалк I и Август, произхождаща от страната, но без ясен контекст на откриване, е публикувана от Адолф Рогалски през 1976 г. (Рогалски 1976, 13 – 15, обр. 4). По онова време тя е част от частна колекция, а впоследствие попада в НИМ – София, където се съхранява и до днес.

Преглед на известните екземпляри прави през 1982 г. Е. Диамант, когато съобщава за седмия екземпляр от известните му по това време осем драхми. Открит е при археологически проучвания през 1957 или 1958 година на останките на античната Тира, дн. град Белгород-Днестровки в Украйна (Диамант 1982, 115 – 117).

През 2016 г. в статия, посветена на един от двата екземпляра, съхранявани в български музеи – монетата, съхранявана в НИМ –

[3] В известието за откритите монетни находки през 1968 г. Т. Герасимов съобщава за 168 монети (Gerasimov 1979, 136).

София, са представени и известните екземпляри драхми, като авторът е открил 11 монети (Йорданов 2016, 49 – 54).

Статия, посветена на Реметалковите драхми, издава в 2021 г. Евгени Паунов (Паунов 2021, 10 – 17). Авторът е открил и описал 15 драхми и единствената дидрахма на Реметалк, съхранявана във френската Национална библиотека.[4] През годините в различни статии, книги и корпуси[5] въпросните драхми са били коментирани, илюстрирани и използвани като извор за монетосеченето на тракийския цар Реметалк I.

№	**Таблица 1** **Известни екземпляри драхми**	**Номерация по Е. Паунов, 2021**
1	Kunst Historisches Museum, Виена – 3,47 г, 17/18 мм Eckhel 1786, 82; Schönert-Geiss 1972, Taf. 63, 1304.2. 3,47 г, 17/18 мм	1
2	Ермитаж, Санкт Петербург – 3,26 г, 18/19 мм Imhoof-Blumer 1898, 17; Schönert-Geist 1972, Taf. 63, 1304.1.	4
3	Одеса – 3,68 г, 19/21 мм, 12 ч. Imhoof-Blumer 1898, 17, № 10; Schönert-Geiss 1972, Taf. 63, 1305.	5
4	Берлин, Staatliche Museen zu Berlin, № 18211381 – 3,75 г, 19 мм, 12 ч. Löbbecke 1906, Taf. B, № 3; Schönert-Geiss 1972, Taf. 63, 1302.	2
5	Британски музей – 3,20 г, 18,5 мм Hill 1912, 139; Schönert-Geiss 1972, Taf. 63, 1303.	3
6	ИМ – Нова Загора – Съкровище от Съдиево – 3,42 г, 21 мм Юрукова 1972, 34, обр. 1; Юрукова 1992, № 151.	8
7	НИМ – София, инв. № 26716 – 3,90 г, 17/18 мм, 0 ч. Рогалски 1976, фиг. 4; Йорданов 2016, таб. 4, № 10.	7
8	Одеса – 3,80 г, 18 мм Диамант 1982, 114 – 115, таб. 8, № 16.	6
9	Частно притежание – 3,39 г CNG 60, 2002, Lot 1199[1].	9
10	Частно притежание – 2,67 г, 20 мм Lanz 117, № 513, 24 ноември 2003 г.	10
11	Частно притежание – 3,93 г, 12 ч. TRITON XIII, № 308, sess. 1-2, Jan. 5, 2010 г.[2]	11
12	Частно притежание – 3,84 г Gerhard Hirsch Nachf. 296, 2076, 13 февруари 2014.	12
13	Частно притежание – 3,90 г, 19 мм Lanz 159, 331, 8 декември 2014 г., = Mike R. VOSPER Coins, 2015 г.	13
14	Частно притежание – 3,68 г, 18 мм, 12 ч. Nomos AG, Obolos 9, № 137, 25 март 2018 г.	14

[4] В табло I са събрани снимки на 14 екземпляра, липсва снимка на монетата от Ермитажа (№ 4).

[5] Imhoof-Blumer 1898; Hill 1912; Youroukova 1976; Карышковский, Клейман 1985; Юрукова 1992; RPC I, 1775; Paunov 2013; Йорданов 2018.

15	Частно притежание – 3,50 г, 17 мм, 12 ч. Roma Numismatics XXI, № 142, 24 март 2021 г.	15
16	Частно притежание – 3,33 г, 19 мм, 12 ч. Leu Numismatik, Web auction 25, lot 291, 11 – 14 март 2023 г.	

МОНЕТОСЕЧЕНЕТО НА ЦАР РЕМЕТАЛК I И СРЕБЪРНИТЕ НОМИНАЛИ – ДРАХМИ И ДИДРАХМИ

Цар Реметалк I има значително по обем и разнообразно по номинали и типове монетосечене, в което са преобладаващи бронзовите монети. Изображенията по монетите и обемът на емисиите го правят едно от най-значителните тракийски владетелски монетосечения, което е изследвано добре през последните десетилетия (Paunov 2018, 221 – 243), а и редица знакови колективни находки бяха публикувани съвсем наскоро (Yordanov 2020, 27 – 46; Йорданов 2021, 13 – 30).

Сребърните емисии са известни в два номинала: по-малкият е представен от редки драхми, а по-големият – от още по-редки дидрахми. По драхмите виждаме единствено надпис BYZANTIA, който присъства на всички известни екземпляри винаги до главата на император Август. Надписът се приема от всички проучватели като свързан с град Бизантион, където е отсечена драхмата (Imhoof-Blumer 1898, 17; Юрукова 1992, 188; RPC I, 321, n. 1775; Йорданов 2016, 50; Паунов 2021, 12). До образите на тракийския цар и на римския император винаги присъства по един монограм: до главата на цар Реметалк (надясно) и пред врата му – – развиващ се в ΒΑ (σιλεὺς) ΡΟΙΜΗ (τάλκας); до главата на император Август (надясно) и също пред врата му монограм , означаващ ΚΑΙΣΑΡ. Монограмът е сходен с контрамарката *GIC 632* по класификацията на Хоугего (Howgego 2005, 231), която се свързва с тракийския цар Реметалк I. За датировката на отсичане на драхмите има две мнения, като и двете са оповестени през 1972 година: 1) според Е. Шьонерт-Гайс това е станало между 6/9 г. и 12 г. (Schönert-Geiss 1972, 43), т.е. през последните години от управлението на тракийския цар; 2) според данните на колективната монетна находка от Съдиево Й. Юрукова предложи датировка на отсичане в 10 г. пр. Хр. (Юрукова 1972, 36). Въпреки данните от колективната находка от Съдиево, позволяващи датиране на отсичането на драхмите към 10 г. пр. Хр. или в първите години на последното десетилетие на I в. пр. Хр. – възприето или отбелязвано в новите публикации по темата (RPC I, 321; Йорданов 2016, 52; Паунов 2021, 12), то за създателите на онлайн портала Corpus Nummorum[6] отсичането на драхмите следва

[6] https://www.corpus-nummorum.eu/team

единствено датировката на Шьонерт-Гайс[7], която е предложена преди публикуването на Съдиевската находка и днес не е актуална, но въпреки това се използва.

В състава на колективната находка от Съдиево най-късно отсечената монета е денар на Август с надпис на реверса IMP XII AGT и изображение на Аполон – датиран е в 11/10 г. пр. Хр. (Юрукова 1972, № 85 = RIC I, 180).

Ако от драхмите са известни шестнадесет екземпляра и техният брой бавно нараства през годините, дидрахмата на Реметалк I е известна само с един екземпляр, който е открит и публикуван от Пелрен през 1762 г. (Pellerin 1762, 35 – 36) и оттогава до днес – вече няколко века – това е единствената монета от номинала. Обстоен преглед на публикациите, посветени на дидрахмата, прави Е. Паунов, който смята, че отсичането ѝ е едновременно с това на драхмите (Паунов 2021, 12 – 13). Авторите на RPC I още през 1992 г. са стигнали до същото заключение. Екипът на онлайн портала Corpus Nummorum също смята, че датирането на дидрахмата трябва да се постави в 10 г. пр. Хр.[8]

Обр. 2. Дидрахма на цар Реметалк I и император Август.
© Bibliothèque nationale de France, département Monnaies, médailles et antiques, AA.GR.1354[9]

Описанието на монетата е следното:

Лице: Глава на цар Реметалк с диадема, надясно. Надпис ЕПІ ΜΑΤΡΟΔΟΡΟΥ ΗΡΟΞΕΝΟΥ в посока на часовниковата стрелка. Вдясно, долу пред врата, монограм – може би .

Опако: Глава на Август, надясно. Надпис BYZANTIA в посока на часовниковата стрелка, зад главата на императора. Вдясно, пред врата, монограм .

Т - 5,83 г, 24 мм, 12 ч. RPC I, 1774.

Описанието на монетата в RPC I, 1774 е коригирано в частта за името на магистрата.[10] Лошото състояние на монета не позволява

[7] https://www.corpus-nummorum.eu/thrace/coins/201
[8] https://www.corpus-nummorum.eu/thrace/coins/11485
[9] https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85864905#
[10] https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/1774

да се определи с пълна сигурност какъв точно е монограмът на лицевата страна. Много е вероятно да е – откриван и върху всички известни екземпляри драхми.

Малкото известни до днес драхми са отсичани с три аверсни и три реверсни печата, както е установила Е. Шьонерт-Гайс. Наблюденията ѝ за монетните печати са потвърдени и от Е. Паунов, който не е открил използвани нови печати в събраните от него петнадесет монети (Паунов 2021, 12). Публикуваният тук екземпляр също е отсечен с описаната двойка печати – Л2/О2 = Schönert-Geiss 1304: V2-R2. Сребърните номинали на Реметалк I, дело на византионската монетарница, маркират началото на управление на клиентния на Рим тракийски цар. Разказът на Дион Касий за събитията е достигнал до нас в книга 54, където научаваме, че жрецът Вологез убил Рескупор и отнел войската на чичо му Реметалк, който избягал към Херсонес (ИСИГТМ 1949, 375). Там в помощ на Реметалк бил изпратен Луций Калпурний Пизон – понтифекс (Thomasson 1984, 253.2) – легат в провинция Памфилия през 13/12 г. пр. Хр., който в сражения подчинил въстаналите траки (Syme 1960, 17). След намесата на Луций Пизон цар на траките става Реметалк (Eilers 1996, 217). Тогава под контрола на тракийския цар са предадени и двата полиса – Византион и Калхедон (Юрукова 1992, 188). За Византион свидетелстват редките сребърни емисии с неговия образ, а за Калхедон доказателство откриваме в една емисия бронзови монети, носеща и образа му, и неговото име – RPC I, 1783.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ/ABBREVIATIONS:

ИСИГТМ – Извори за старата история и география на Тракия и Македония. Г. Кацаров (ред.). София, 1949. [ISIGTM – Izvori za starata istoriya i geografiya na Trakiya i Makedoniya. G. Katsarov (red.). Sofia, 1949].

GIC – C. J. Howgego. Greek Imperial Countermarks. London, 2005.

RPC I – Ripolleès, P.P. Roman Imperial Provincial Coinage, Vol. I, Parts I – II. (Eds. Burnet, A. M., Amandry, M., Ripollès, P. P.). London, 1992.

RIC I – Roman Imperial Coinage, Vol. I. (Eds. Sutherland, C. H. V., Carson, R. A. G.). London, 1984.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

Диамант 1982: Э. И. Диамант. Две серебряные монеты фракийских царей, найденные в Тире. – В: В. Л. Янин (ред.). Нумизматика античного Причерноморья, Киев, 1982, 114 – 117. [Diamant 1982: E. I. Diamant. Dve serebryanie moneti frakiiskih tsarei, naidenie v Tire. – In: V. L. Yanin (ed.) Numizmatika Antichnogo Prichernomoriya, Kiev, 1982, 114 – 117.]

Йорданов 2016: С. Йорданов. Драхма на Август и Реметалк I. – Нумизматика,

сфрагистика и епиграфика, 12, 2016, 49 – 54. [Yordanov 2016: S. Yordanov. Drahma na Avgust i Remetalk I – Numizmatika, sfragistika i epigrafika, 12, 2016, 49 – 54.]

Йорданов 2021: С. Йорданов. Колективна находка с монети на тракийските царе Реметалк I и Реметалк II от Смолянска област. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 17, 2021, 27 – 46. [Yordanov 2021: S. Yordanov. Kolektivna nahodka s moneti na trakiiskite tsare Remetalk I i Remetalk II ot Smolyanska oblast. – Numizmatika, sfragistika i epigrafika, 17, 2021, 27 – 46.]

Карышковский, Клейман 1985: П. О. Карышковский, И. Б. Клейман. Древний город Тира. Киев, 1985. [Karyshkovskii, Kleiman 1985: P. O. Karyshkovskii, I. B. Kleiman. Drevnii gorod Tira. Kiev, 1985.]

Паунов 2021: Е. Паунов. Драхмите на цар Реметалк I и император Август (RPC I, 1775). – Реверс, VI, 1 (12), януари – юни 2021 г., 10 – 17 [Paunov 2021: E. Paunov. Drahmite na tsar Remetalk I i imperator Avgust (RPC I, 175) – Revers, VI, 1 (12), yanuari – yuni 2021 g. 10 – 17.]

Рогалски 1976: А. Рогалски. Редки монети от частни сбирки. – Нумизматика, 1 – 2 (XI), 1976, 11 – 19. [Rogalski 1976: A. Rogalski. Redki moneti ot tchastni sbirki. – Numizmatika, 1 – 2 (XI), 1976, 11 – 19.]

Юрукова 1972: Й. Юрукова. Принос към тракийската нумизматика. – Археология, 2 (XIV), 32 – 38. [Yurukova 1972: I. Yurukova. Prinos kam trakiiskata numizmatika. – Arheologiya, 2 (XIV), 32 – 38.]

Юрукова 1992: Й. Юрукова. Монетите на тракийските племена и владетели, том I. София, 1972. [Yurukova 1972: I. Yurukova. Monetite na trakiiskite plemena i vladeteli, tom I, Sofia, 1972.]

Eilers 1996: C. Eilers. C. Sentius Saturninus, Piso Pontifex, and the Titulus Tiburtinus: A Reply. – Zeitschrift Für Papyrologie Und Epigraphik, 110, 1996, 207 – 226. (JSTOR, http://www.jstor.org/stable/20189693. Accessed 18 April 2023).

Gerasimov 1979: T. Gerasimov. Tresors monetaires trouves en Bulgarie au cours de 1968, 1969 et 1979. Culture et art en Bulgarie medievale (VIIIe – XIVe s.). – Известия на Археологическия институт, XXXV, 1979, 134 – 138.

Hill 1912: G. F. Hill. Coins acquired by the British museum 1905-1910. – Numismatic Chronicle, Forth series, vol. XII, 139, 1912, plate VI.7.

Imhoof-Blumer 1898: F. Imhoof-Blumer. Bithynische Münzen. – Journal International D'Archéologie Numismatique, I, 11 – 44, 1898, Athenes.

Paunov 2013: E. I. Paunov. From Koine to Romanitas: The numismatic evidence for roman expansion and settlement in Bulgaria in Antiquity (Moesia and Thrace, ca. 146 BC – AD 98/117), Cardiff (PhD Thesis). [http://cardiff.academia.edu/EvgeniPaunov.]

Pellerin 1762: J. Pellerin. Recuel de Medailles de Rois. Paris, 1762.

Schönert-Geiss 1972: E. Schönert-Geiss. Die Münzprägung von Byzation. Teil II: Kaiserzeit. Berlin – Amsterdam, 1972.

Syme 1960: R. Syme. Piso Frugi and Crassus Frugi. – The Journal of Roman Studies, vol. 50, 1960, 12 – 20.

Thomasson 1984: B. E. Thomasson. Laterculi praesidum. Vol. I, Göteborg, 1984.

Yordanov 2020: S. Yordanov. Collective coin hoard from the village of Gruevo, near city of Momchilgrad. – Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 16, 2020, 27 – 46. [Numizmatika, sfragistika i epigrafika, 16, 2020, 27 – 46.]

Youroukova 1976: Y. Youroukova. Coins of the ancient Thracians. BAR Supplementary Series 4. Oxford, 1976.

A NEW DRACHM SPECIMEN OF KING RHOEMETALCES I AND AUGUSTUS

Svetoslav YORDANOV

SUMMARY

In 2023, a drachm of the Thracian king Rhoemetalces I was sold at an auction. The specimen is the sixteenth known coin of this denomination, minted in Byzantium and, together with the didrachms, is part of the ruler's extensive coinage. The article presents chronologically the publications on the drachms of Rhoemetalces I. The iconographic and stylistic characteristics of the coins, inscriptions and monograms are thoroughly examined. It has long been understood that the monogram – next to the head of King Rhoemetalces I, means ΒΑ(σιλεὺς) ΡΟΙΜΗ(τάλκας), while the monogram next to the neck of Emperor Augustus means ΚΑΙΣΑΡ. The date of the minting of the drachms can be placed in the early years of the reign of the king Rhoemetalces I. A good justification for it is found in the Sadievo coin hoard, which includes one drachm of the type, and the latest Roman denarius in the find is dated 11/10 BC – coin of Augustus, inscribed on the reverse IMP XII ACT (RIC I, 180). The only piece of the ruler's didrachm, which is kept in Paris and has been known for a long time, is also presented. The mint at Byzantium struck coins for the Thracian king – as did the one at Chalcedon – after the revolt led by Vologaesus was put down and the area brought under the control of Rhoemetalces I.